

УДК 343.983

Р.В. Мельник, старший експерт

Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ПЕВНІ ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ САМОРОБНОЇ ТА ПЕРЕРОБЛЕНОЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ

Розглянуто основні питання стосовно появи саморобної та переробленої вогнепальної зброї, наведено види та способи переробки зброї. Описано певні особливості криміналістичного дослідження перероблених саморобним способом стартових і газових пістолетів і револьверів.

Ключові слова: саморобна та перероблена вогнепальна зброя, перероблені стартові та газові пістолети та револьвери, саморобний ствол, видалення перетинки або втулки, набої.

Рассмотрены основные вопросы появления самодельного и переделанного огнестрельного оружия, приведены виды и способы переделки оружия. Описаны определенные особенности криминалистического исследования самодельно переделанных стартовых и газовых пистолетов и револьверов.

The main questions about object converted into firearms, the types and methods of their modification. Described forensic investigation and gas converted starter pistols and revolvers.

Питання щодо боротьби з незаконним обігом вогнепальної зброї на території України, як і раніше, залишається доволі актуальним. Упродовж останніх п'яти років спостерігається хоча і незначне, проте стійке щорічне зростання (у середньому на 3,8 %) кількості вилученої, знайденої та добровільно зданої зброї (бойової, саморобної та переробленої). Це свідчить, з одного боку, про підвищення ролі правоохоронних органів у боротьбі з незаконним обігом зброї, а з іншого боку — про збільшення її кількості у незаконному володінні у громадян. З метою вирішення проблеми боротьби з незаконним обігом вогнепальної зброї на території України насамперед слід чітко визначити джерела і канали її розповсюдження, відпрацювати методи та шляхи їх усунення, удосконалити методику дослідження такої зброї.

Значний внесок у розвиток різних аспектів криміналістичного дослідження вогнепальної зброї зробили В.Ф. Гущин, М.М. Зюскін, Б.М. Єрмоленко, А.В. Кокін, В.М. Ладін, В.К. Лисиченко, Б.М. Комаринець, Ю.В. Мішин, Л.Ф. Саврань, І.О. Сапожніков, Є.І. Стащенко, Є.М. Тихонов, О.І. Устинов, В.Ф. Черваков, Б.І. Шевченко. Упродовж останнього десятиліття кандидатські дисертації за цим напрямом захистили В.В. Арешонков, А.В. Кофанов, Я.В. Новак, С.О. Торопов, Т.В. Тютюнник.

Проте питання щодо особливостей криміналістичного дослідження саморобної та переробленої вогнепальної зброї вивчено ще недостатньо, що й зумовило актуальність обраної тематики.

Отже, метою цієї статті є окреслення певних аспектів судово-балістичних досліджень саморобної та переробленої вогнепальної зброї, із застосуванням якої найчастіше вчиняють злочини, і найпоширеніших саморобних способів її переробки.

Як свідчить практика, нині на експертизу переважно надходять перероблені пістолети «Zoraki», «Atmaka», «Kral», «Blow», які згідно з маркувальними позначеннями класифікуються як сигнальні (стартові), зміни в конструкцію яких внесено саморобним способом.

Конструкція таких пістолетів може бути двох типів: із заглушеним металевою незнімною заглушкою каналом ствола, а також зі ствольною втулкою, яка може легко вилучатися з каналу ствола. З огляду на таку конструкцію ці пістолети згідно з українською нормативною базою належать до категорії переробленої вогнепальної зброї [1].

При цьому пістолети зі спрощеною конструкцією — знімною ствольною втулкою та доступною ціною, які можна вільно придбати у неспеціалізованих торговельних закладах, мають неабиякий попит серед різних верств населення. Особливості конструкції таких пістолетів, зокрема ствола, дозволяють швидко і технічно просто переробити їх з категорії сигнальних (стартових) на вогнепальну зброю (найчастіше шляхом викручування заглушки з дульної частини каналу ствола звичайним побутовим інструментом без внесення незворотних змін, рідше — шляхом заміни ствола).

На експертизу надходять також перероблені газові пістолети (їх конструкцію змінюють, встановлюючи саморобний ствол, видаляючи одну чи кілька перетинок або втулок). Такі пістолети дозволяють здійснювати постріли патронами калібру 9 мм Р.А., спорядженими гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії («Терен-3Ф», «ПНД-9П», «Терен-3П», «Форт-Р», «АЕ-9» тощо) або саморобними патронами (шляхом встановлення шротин діаметром майже 6,2 мм у холості (шумові) патрони). При цьому швидкість польоту снарядів під час стрільби саморобними патронами становить 300 м/с, внаслідок чого пістолети мають достатню для ураження людини питому кінетичну енергію стріляних куль і належать до категорії нестандартної вогнепальної зброї [2]. Упродовж останніх років на територію України великими партіями надходить зброя західних фірм, яка за зовнішнім виглядом і конструктивними особливостями багато в чому схожа з газовими пістолетами і револьверами, але призначена для стрільби патронами, спорядженими шротом (як правило, діаметром від 1—2 мм).

Сама по собі газова зброя як вітчизняного, так і іноземного виробництва, незважаючи на зовнішню схожість з бойовими зразками, а іноді й будучи точною їх копією, не належить до вогнепальної і призначена для активного захисту та оборони людини від нападу. Переробка газових пістолетів і револьверів для застосування боєприпасів, що змінює їх призначення, має кримінальний характер. Такі зразки зі зброї самозахисту перетворюються на бойові (що використовують у злочинних цілях), набуваючи критеріїв вогнепальності, зброярності та надійності, що є обов'язковими для віднесення будь-якої зброї до вогнепальної (вогнепальність передбачає використання для метання снаряда сили тиску газів, що утворилися під

час згоряння порошу або його замінників, зброярність — конкретне цільове призначення, ураження цілі та достатню вражаючу здатність, яку у криміналістиці оцінюють за здатністю кулі заподіяти проникне тілесне ушкодження (що залежить від низки чинників: кінетичної енергії кулі, її конструкції, форми головної частини і площі поперечного перерізу), надійність — проведення понад одного пострілу без руйнування об'єкта або пошкодження конструкції [3]. За зовнішнім виглядом така зброя майже не відрізняється від газової, проте на ній немає клейма «РТВ», яке ставлять на затворі або на рамі зброї іноземного виробництва, що свідчить про те, що ця модель пройшла випробування на відповідність вимогам безпеки у Федеральній службі фізико-технічного контролю (м. Браушвейг, Німеччина) — одній з провідних лабораторій у Європі з випробування на безпеку ручної вогнепальної зброї та зброї самооборони [4].

Розробники методики криміналістичного дослідження газових пістолетів і револьверів розглядають їх як зброю несмертельної дії, призначену для тимчасового виведення з ладу живої сили шляхом викидання газодимної хмари із суміші речовин сльозоточивої чи дратівної дії за рахунок вибухового загоряння порошу або речовини, що його замінює [5]. Визначення газової зброї містить і державний стандарт ДСТУ 7841003-97, згідно з яким газова зброя призначена для викидання суміші сльозоточивої та дратівної дії із застосуванням газового патрона.

Водночас у 1990-х роках минулого століття через недосконале правове врегулювання питань обігу зброї на територію України було ввезено велику кількість газових пістолетів і револьверів, які за конструктивними особливостями не відповідають вимогам до такої категорії зброї, можуть легко перероблятися під бойовий патрон, а певні їх види (у тому числі й вітчизняного виробництва) дозволяють стріляти боеприпасами без будь-якої переробки.

Сьогодні найчастіше вилучають перероблені газові пістолети моделей «6П37» («ІЖ-78») і «6П42» («ІЖ-79»), а також револьвери «Гран» і «Страж» виробництва Росії.

Чимало зброї переробляють злочинці і з таких поширених моделей газових пістолетів і револьверів іноземного виробництва, як «Valtro-85 Combat», «Walther Super P-35», «ME-38» тощо. Принцип роботи ударно-спускового механізму, а також основні конструктивні характеристики частин (за винятком стволів) пістолетів «ІЖ-78» та «ІЖ-79» майже не відрізняються від пістолетів «ПСМ» і «ПМ», тобто їх легко можна переробити для стрільби патронами калібру 5,45 мм та 9 мм відповідно. А отже, зі зброї самозахисту газові пістолети і револьвери перетворюються на знаряддя вбивства, тому інформація про злочини з їх застосуванням займає дедалі більше місця у статистичних зведеннях МВС України. На жаль, під час реєстрації або перереєстрації газової зброї не завжди виявляють факти переробки окремих її зразків. Це можуть установити тільки фахівці зі зброї або судової балістики.

На цей час серед вилученої саморобної зброї безсумнівними лідерами є однозарядні пістолети спрощеної конструкції, так звані пістолети-ручки калібру 5,6 мм. Кількість такої зброї, що надходить на дослідження, а також типовість її конструкції дозволяють з упевненістю стверджувати, що сформувався самостійний тип атипової вогнепальної зброї спрощеної конструкції. Крім пістолетів-ручок, значного розповсюдження набули саморобні пістолети, револьвери, пістолети-кулемети тощо. Серед найпоширеніших — калібру 5,6 мм під патрони кільцевого запалення і 9 мм пістолетні патрони до пістолета «ПМ».

З метою узагальнення та концентрації даних про таку категорію зброї у 2002 році у ДНДЕКЦ МВС України створено автоматизовану базу даних «Саморобна зброя». База містить зображення зброї та її деталей, детальну інформацію про неї, зокрема, розмірні характеристики, конструктивні особливості, принцип дії автоматики, патрони, які використовують, тощо. Станом на 16 січня 2014 року до бази даних внесено 1348 одиниць. Сьогодні немає сумніву в доцільності її створення та результативності застосування.

Надаючи на дослідження саморобну або перероблену зброю, експертові ставлять такі запитання: «Чи є наданий на дослідження предмет вогнепальною зброєю? Чи придатний наданий на дослідження предмет для проведення пострілів? У який спосіб виготовлено предмет?»

Під час попереднього дослідження експерт вивчає зміст постанови про призначення експертизи, приділяючи особливу увагу обставинам справи, пов'язаним з умовами вилучення зброї, звертає увагу на те, скільки часу минуло з моменту вчинення злочину, з'ясовує зміст поставлених запитань, перевіряє стан упаковки і відкриває її, встановлює відповідність наданих на дослідження об'єктів тим, які зазначені у постанові про призначення експертизи. Акцентуючи увагу на положеннях деталей ударно-спускового, запобіжного механізмів, сигнальних пристроїв, експерт перевіряє, чи немає набою в патроннику та чи не споряджений магазин патронами, фіксує всі пошкодження та дефекти зброї за допомогою фотоапарата.

На стадії огляду зброї допускається її неповне розбирання. Водночас з огляду на те, що механізми та елементи конструкції зброї, виготовленої саморобним способом, часто з'єднані між собою заклепками, зварюванням, ізоляційною стрічкою, дротом, цвяхами, неповне розбирання зброї неможливе без руйнування її конструкції, як і неможливо повністю описати елементи конструкції за ускладненого до них доступу. Під час неповного розбирання саморобної, переробленої зброї, яка має частини іншої зброї (вогнепальної, газової, пневматичної), звертають увагу на наявність маркувальних позначень та їх зміст, оскільки вони можуть містити інформацію про модель і калібр зброї, що сприятиме встановленню фактів втрат, крадіжок, застосування зброї, деталі якої використано.

Як зазначалося вище, об'єкт, що надійшов на дослідження як вогнепальна зброя, має відповідати певним вимогам, тобто містити всі властиві йому основні частини (ствол, запірний і запальний пристрої) та відповідати критеріям вогнепальності, зброярності та надійності.

Розряджаючи дульно-зарядну зброю, розраховану на роздільне досилання в камеру згоряння металюного заряду і снаряда, наявність заряду визначають шляхом порівняння довжини ствола від дульного зрізу до запального отвору і незаповненої частини каналу ствола, виміряних, наприклад, шомполом. Перед розрядженням металюний заряд змочують водою через канал ствола до його появи у запальному отворі. Після цього через дульну частину ствола за допомогою шомпола витягують пижі, снаряд, металюний заряд. Елементи спорядження зберігають для того, щоб після їх вивчення споряджати зброю для експериментальних пострілів.

Якщо у результаті вивчення об'єкта встановлено конструктивні особливості набоїв, потрібних для проведення пострілів (стрільби) із нього, але таких набоїв немає у розпорядженні експерта і їх не може надати ініціатор призначення експертизи,

експерт здійснює експериментальну стрільбу набоями-замінниками або застосовує спосіб роздільного спорядження. Обирають набої-замінники з огляду на форму і розміри патронника, розміри та особливості каналу ствола, розміщення центру бійка, особливості пристрою запирання каналу ствола тощо. Під час використання набоїв-замінників для першої серії експериментальних пострілів металевий заряд у них зменшують наполовину. За потреби під час проведення подальших пострілів масу порохового заряду збільшують до первинної.

Ознаками переробки зброї під нештатні боеприпаси є збільшений (розточений) патронник, ствол або збільшені камори барабана револьвера, суцільне розточування каналу ствола для використання набоїв із кулями більшого калібру, а також вставки у канал і патронник ствола або в камори барабана. Внаслідок переробки на поверхнях ствола зазвичай залишаються сліди у вигляді вм'ятин із характерним малюнком від лещат або інших пристосувань, якими він затискався під час розсвердлювання, а також подряпин і зрушень металу через перевертання деталей у кріпленні [3].

Перед експериментальною стрільбою із саморобної та переробленої вогнепальної зброї доцільно провести серію експериментальних наколювань гільз (капсулів), що дозволить визначити особливості здійснення пострілу з конкретного екземпляра зброї.

Експериментальні постріли набоями-замінниками, а також із застосуванням способу роздільного спорядження (через недостатню надійність конструкції) здійснюють тільки зі зброї, встановленої у пристрій для відстрілу з дистанційним управлінням.

Якщо в результаті експериментальної стрільби відбувається сильна деформація і руйнування зразка зброї, це обов'язково вказують у висновку експерта.

Якщо з'ясовано, що зброя непридатна до стрільби, експерт не повинен обмежуватися висновками про стан вогнепальної зброї на момент, коли вона надійшла на експертизу. Для повноти дослідження він зобов'язаний з'ясувати можливість приведення зброї у стан, придатний до стрільби, і виконати всі потрібні для цього дії. Якщо ці дії не вносять суттєвих і незворотних змін у конструкцію зброї і не потребують спеціальних матеріалів та обладнання, експерт у порядку ініціативи може усунути дефекти і продовжити дослідження.

Якщо під час огляду та перевірки взаємодії частин і механізмів встановлено, що зброя є непридатною до стрільби і привести її у придатний стан неможливо, без проведення експериментального відстрілу зброї її повністю розбирають, а висновок про несправність і непридатність до стрільби формують тільки на підставі вивчення матеріальної частини.

Отже, як свідчить судово-слідча та експертна практика, шляхом певних змін у зазначених пістолетах і револьверах (заміни ствола або виготовлення для нього вкладного ствола, розсвердлювання патронників у газових пістолетах і револьверах) вони набувають ознак бойової зброї, цілком або частково втрачаючи колишнє цільове призначення. Такі зразки зброї стають придатними до пострілів унітарними набоями, патронами роздільного спорядження або патронами-замінниками і здатними уражати снарядами живі цілі, насамперед людей, тож їх дослідження потребує не тільки ґрунтового наукового розвитку, а й дотримання певних заходів безпеки.

Список використаної літератури

1. *Ігнат'єв І.В.* Конструктивні особливості деяких пістолетів та револьверів виробництва Туреччини : метод. лист / Ігнат'єв І.В., Лопушанський А.В., Щирба Д.Є. — К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2009. — 19 с.
2. *Мельник Р.В.* Щодо необхідності розробки довідників для ідентифікації вогнепальної зброї / Р.В. Мельник // Криміналістичний вісник. — 2010. — Вип. № 1. — С. 192—195.
3. *Гамов Д.Ю.* Методика встановлення належності об'єкта до вогнепальної зброї та його придатності до стрільби (проведення пострілів) : суд.-баліст. методика / Д.Ю. Гамов. — К. : ДНДЕКЦ МВС України, 2005. — 31 с.
4. *Михальов В.О.* Спеціальні засоби самооборони, заряджені речовинами сльозоточною та дратівною дії / Михальов В.О., Бернацький С.Д., Сіденко Ю.Г. — К. : РВВ МВС України, 2000. — 16 с.
5. *Бернацький С.Д.* Методика криміналістичного дослідження газових пістолетів та револьверів / Бернацький С.Д., Михальов В.О., Прохоров-Лукін Г.В. — К., 2000. — 8 с.